

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR-**

1995 yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

3-2023

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

X.Sh.Nomozov	
Internet-makon mohiyati, genezisi va zamonaviy tarkibi.....	328
U.R.Sobirova	
Huquq falsafasining jamiyat taraqqiyotidagi ahamiyati	332
A.Ch.Abdiyev, B.I.Xolyorova	
Ziyorat turizmi sohasida O'zbekistonning o'rni va imkoniyatlari	335
I.Rizayev	
Sinergetika: ijtimoiy tizimni tadqiq qilishdagi muammo va imkoniyatlar.....	339
R Mardonov	
Sharq va g'arb ta'lim falsafalarining o'zaro ta'siriga asoslangan madaniyatlararo muloqot	346
N.X.Xakimov B.A.Nabiyev	
O'rta osiyoda hozirgi ekloviy muammolar va transfor suvdan foydalanish muammolari.....	350
X.Samatov	
Tasavvufda tariqat a'zolarining jamoadan alohidalanishi (ijtimoiy falsafiy tahlil)	358
H.Muhamadiyev	
Virtuallik yangi falsafiy kategoriya sifatida	365
D.B.Sharipov	
Tinchlikni ta'minlashning innovasion omillari	370
X.R.Xolidaxon	
Xoja Ahror Valiy qarashlarida ilohiy muhabbat tushunchasining falsafiy tahlili.....	374

SIYOSAT

A.Z.Ismayilov	
Huquqiy ong tizimida huquqiy davlatchilik g'oyalari	378
J.Sultonov	
Markaziy Osiyo chegara muammolari yechimini konstruktivizm nazariyasi yordamida tahlil qilish	384

TARIX

B.Usmonov, D.A.Madalimov	
Temurning hayoti va shaxsiy fazilatlari Uilyam Devi hamda Jozef Uayt talqinida	392
M.Sh.Muzaffarjon	
O'zbekistonda turizmning vujudga kelishi tarixi (XX asrning 20-30-yillari)	397
B.M.Abdullayev	
Farg'ona vodiysi qadim madaniyatlarining so'ngi bronza va ilk temir davrlari shaharsozligining shakllanishi hamda rivojlanishidagi o'rni va roli	405
N.V.Karimova	
Farg'ona vodiysi antik davr shahar topografiyasini o'rganilishiga oid.....	416
D.M.Turdiyeva	
Dinshunoslik fanining yuzaga kelishi va rivojlanishi.....	421
A.A.Aloxunov	
Arxeologik tadqiqot metodiga doir	425
A.A.Yo'ldashev	
XX asrning 20-yillarida ozarbayjonda ta'lim olgan turkistonlik yoshlar tarixidan.....	431
F.E.Atajanova	
Xorazmda xalq maorifi tizimi rivojlanishi: muammolar, vazifalar va natijalar	436
P.P.Norbo'tayev	
Epos va din	440
Z.B.Rahmonqulova, S.A.Hamrayev	
Ernazar Maqsud o'g'li elchiligiga oid tadqiqotlar tahlili.....	446
J.Sh.Museyibzoda	
O'zbekiston tashqi siyosatidagi o'zgarishlar: xalqaro tashkilotlar orqali obro' va hamkorlikni mustahkamlashda faol ishtirok etish.....	453
M.R.Umirzakova	
Turkiston ASSRda soliqqa tortish masalalari.....	460

HUQUQ FALSAFASINING JAMIYAT TARAQQIYOTIDAGI AHAMIYATI

ЗНАЧЕНИЕ ФИЛОСОФИИ ПРАВА В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

THE IMPORTANCE OF THE PHILOSOPHY OF LAW IN THE DEVELOPMENT OF SOCIETY

Sobirova Umidaxon Rahmonovna¹¹Sobirova Umidaxon Rahmonovna

– Fargʻona viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga oʻrgatish milliy markazi katta oʻqituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada huquq falsafasini davlatning huquqiy normalari, jamiyat hayotining meʼyoriy asoslarining bir boʻlagi sifatida shakllangan munosabat oʻrganilgan. Bunday munosabatlar qabul qilingan turli birlashmalarning normalarini amalga oshirish natijasidir. Huquqiy tafakkurning “erkin huquq” va “ijtimoiy nazorat instituti” kabi ijtimoiy munosabatlarga taʼsiri asoslangan.

Аннотация

В данной статье исследуется отношение, формируемое правовой философией государства как части нормативных основ жизни общества. Такие отношения являются результатом реализации норм различных общепринятых ассоциаций. Он основан на влиянии правового мышления на такие общественные отношения, как «свободное право» и «институт общественного контроля».

Abstract

In this article, the attitude formed by the legal philosophy of the state as a part of the normative foundations of the life of the society is studied. Such relations are the result of the implementation of norms of various accepted associations. It is based on the influence of legal thinking on social relations such as “free law” and “institution of social control”.

Kalit soʻzlar: Huquq, huquq falsafasi, jamiyat, taraqqiyot, davlat, taʼlim-tarbiya, davlat va huquq nazariyasi.

Ключевые слова: Право, философия права, общество, развитие, государство, образование, теория государства и права.

Key words: Law, philosophy of law, society, development, state, education, theory of state and law.

KIRISH

Huquqni oʻrganishning koʻplab usullari mavjud. Buning sababi shundaki, huquqning oʻzi murakkab ijtimoiy hodisa boʻlib, uni oʻrganish, qoida tariqasida, u yoki bu ilmiy va taʼlimning nisbatan mustaqil muammosini tashkil etuvchi har qanday jihatlarini ajratish bilan bogʻliqdir. Bunda davlat va huquq nazariyasi (huquqning umumiy nazariyasi), huquqiy taʼlimotlar tarixi, huquq sotsiologiyasi, yuridik psixologiya, konstitutsiyaviy huquqni oʻrganuvchi tarmoq fanlari, fuqarolik, jinoiy, maʼmuriy va huquqning boshqa sohalarini qamrab olinish kerak. Ilmiy jihatdan huquq falsafasi alohida oʻringa egadir. Bu oʻziga xoslik bilan bogʻliq bilim sohasi va uning oldida turgan vazifalar huquq falsafasi evolyutsiyasining koʻp asrlari davomida huquqning mohiyati va maʼnosini bilishga inson va jamiyat hayotidagi ahamiyatini oʻzgartirmaydi.

Bugungi kunda jahon boʻylab yuz berayotgan globallashuv sharoitlari nafaqat bizda, balki barcha davlatlarni taʼlim tizimiga kuchli taʼsir qilmoqda. Taraqqiyotimizning yangi bosqichida mamlakatimizda taʼlim-tarbiya masalasiga eʼtibor koʻproq qaratilmoqda. Dunyoning yetakchi ilmiy-taʼlim muassasalari bilan yaqin hamkorlik aloqalari oʻrnatish, oʻquv jarayoniga ilgʻor xorijiy tajribalarini joriy etish, ayniqsa, istiqbolli pedagog va ilmiy kadrlarni xorijning yetakchi ilmiy-taʼlim muassasalarida stajirovkadan oʻtkazish va malakasini oshirish borasidagi ishlar bugungi kunning dolzarb masalasidir. Buning uchun, avvalombor, tashabbuskor islohotchi boʻlib maydonga chiqadigan, strategik fikr yuritadigan, bilimli va malakali yangi avlod kadrlarini tarbiyalashimiz zarur.

Zero, huquq falsafasi huquqning mohiyati va uning mazmuni nimadan iborat degan savolga javob berar ekanmiz, huquq qanday boʻlishi kerak degan yana bir savolga ham javob berish lozim. Shu maʼnoda huquq falsafasi – bu huquq haqidagi bilimlar sohasi boʻlib, unda insoniyatning yaxshiroq davlatga, jamiyatning demokratiya, erkinlik asosida izchil rivojlanishi haqidagi orzu va intilishlarini oʻzida jamlagan huquqiy ideal barpo etilishidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Klassik huquq falsafasining paydo bo'lishi uzoq tarixga ega. Huquqning mohiyati va uning ma'nosi, inson va jamiyat uchun ahamiyati haqidagi savollar hech bo'lmaganda huquq va davlat paydo bo'lganidan beri dolzarb bo'lib kelgan. O'sha kunlarda, inson mifologik xayol orqali dunyoning to'liq tasavvurini qurishga harakat qilganda, ko'p xalqlar olamning ma'lum bir umumiy asosi, odamlar o'rtasidagi munosabatlar tartibini belgilaydigan universal tartib haqida g'oyalarga ega edilar. Ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi xulq-atvor qoidalari falsafaning "donolikka muhabbat" sifatida paydo bo'lishi bilan insoniyat uchun eng muhim bo'lgan vazifani xayol va e'tiqodga emas, balki qat'iy mantiq qoidalariga muvofiq isbotlashga asoslangan yangicha yechim paydo bo'ladi.

Adolat qonunning asosiy ma'nosi va uning maqsadi sifatida umumiy umuminsoniy tartib (logos) kontekstida ko'rib chiqildi - bu ilohiy adolat edi, inson tomonidan yaratilgan qonunlar ushbu umuminsoniy tartibga mos kelishini bilishning ma'nosi huquqning asosiy printsipli hisoblanadi. Qadimgi yunonlarning fikricha, u o'z mazmuniga ko'ra, xuddi Suqrotgacha bo'lgan falsafiy izlanishlarning asosiy predmetini tashkil etgan borliqning birinchi tamoyillari kabi ob'ektiv edi.

Turli vaqtlarda yuqoridagi savollarga javoblar har xil edi. Bu ko'p holatlar, birinchi navbatda, xalqlar hayotining ijtimoiy va siyosiy sharoitlari bilan bog'liq edi. Lekin muhimi shundaki, davlat va huquq uning dunyoda yashash yo'li bo'lgan inson uchun bu savollarning o'zi hamisha muhim bo'lib kelgan. Dastlab, bu savollarga falsafa javob berdi, bilimning birinchi nazariy shakli sifatida uning muqobili yo'q edi. Keyinchalik davlat va huquqiy hayotning rivojlanishi bilan bir soha paydo bo'ldi, uning vazifasi huquq haqidagi nazariy bilimlarni mustaqil ravishda rivojlantirish edi. Rim huquqi mana shunday vujudga kelgan. Rim huquqshunoslari huquq nazariyasi rivojiga katta hissa qo'shdilar, ularning ta'limotlari tufayli zamonaviy huquqshunoslik birinchi marta qadimgi Rimda shakllantirilgan ko'plab umumiy va maxsus huquqiy tushunchalar bilan ishlay boshladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "Milliy strategiya doirasida inson huquqlarini o'qitishning uzluksiz tizimini yaratish, umumta'lim maktablari, oliy o'quv yurtlari, kadrlarni qayta tayyorlash markazlarida "Inson huquqlari", "Bola huquqlari", "Ayollar huquqlari" nomli maxsus o'quv kurslarini joriy etishning vaqti-soati keldi, deb o'ylayman" [1.117.], deb ta'kidlaydi.

Zamonaviy rus adabiyotida o'zining puxtaligi, funktsional murakkabligi, huquq falsafasining ta'rifi akademik, yuridik fanlar doktori, professor V.S. Nersesyants o'zining "Huquq falsafasi" darsligida huquq va huquq o'rtasidagi farqni ta'kidlab, Kantga ergashib, huquqiy qonun g'oyasini ishlab chiqdi:

"Huquq falsafasi huquqning ma'nosi, mohiyati va tushunchasi, asosi va dunyoda tutgan o'rni, qadr-qimmat va ahamiyati, inson, jamiyat va davlat hayotidagi, insoniyat taqdiridagi rolini o'rganish bilan shug'ullanadi. xalqlar va insoniyat"[2.54.]

Gegel huquq g'oyasini huquq falsafasining predmeti deb hisoblagan bo'lsa, rus faylasufi S.L. Frank buni ijtimoiy ideal haqidagi ta'limot sifatida tushuntiradi: "...yaxshi, oqilona, adolatli, normal ijtimoiy tuzum bo'lishi kerakligini"ni ta'kidlaydi. S.S. Alekseev esa: "Huquq falsafasida huquqiy tushunish mavzusi "qonun" atamasi bilan belgilangan voqelik hodisalarining butun spektrini qamrab olishga imkon berishga e'tiborni qaratadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 9 yanvardagi "Jamiyatda huquqiy ong va huquqiy madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish to'g'risida"gi 5618-son Farmon mavzusini yoritishda asosiy manba bo'lib xizmat qildi. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlar, qabul qilinayotgan qonun hujjatlari va davlat dasturlarining mazmuni va mohiyatini izchil yetkazish tizimini shakllantirish, ta'lim tizimida "Zamonaviy xorijiy tajriba asosida yuridik sohada ta'lim, ilm-fan va ishlab chiqarish integratsiyasining yangi innovatsion shakl va institutlarini joriy etish bo'yicha aniq chora-tadbirlarni ishlab chiqish va amalga oshirish"[3.] dagi ustuvor yo'nalishlariga mosdir.

Huquq falsafasi ham har qanday ilmiy fan kabi qator vazifalarni bajaradi. Ularning ichida eng muhimlari ontologik, gnoseologik, mafkuraviy, uslubiy va aksiologikdir. Ontologik funktsiyaning mohiyati shundan iboratki, huquq falsafasi huquqiy tushunishning ma'lum bir tushunchasi nuqtai nazaridan, huquqiy voqelikning mohiyati va mohiyatini o'rganib chiqadi. Nazariy-kognitiv (gnoseologik) funktsiya huquq falsafasining huquqiy voqelikdagi haqiqatni ochib berish qobiliyatida,

ya'ni. shaxsning sub'ektiv fikriga bog'liq bo'lmagan, shuningdek, o'rganilayotgan mavzuning bilim jarayonining ilmiy xususiyatini ta'minlaydigan bilimlardir.

Huquq falsafasining intizomiy maqomi muammosi uning shakllanishining ikki xil manbalarining mavjudligi bilan belgilanadi, bu esa uning maqomini tushunishga ikki yondashuvning shakllanishiga olib keladi.

Birinchi yondashuv huquq falsafasini umumiy falsafaning bir qismi sifatida ko'rib chiqadi, bu esa uning asosiy muammosi falsafiy fan sifatida (tabiatshunoslik falsafasi, din falsafasi, axloq falsafasi va boshqalar bilan birga) falsafiy tomoniga qaratilgan bo'lsa, huquq sohasidagi ko'plab falsafiy tushunchalardan biridir. Huquq falsafasining huquqshunoslik nuqtai nazaridan ishlab chiqilgan kontseptsiyalarida, qoida tariqasida, huquqiy mavzular, tadqiqotning huquqiy yo'nalishi ustunlik qiladi. Ularning falsafiy qiyofasi falsafiy mulohazani talab qiladigan davlat-huquqiy sohaning ehtiyojlari bilan belgilanadi. Bu holatlar tufayli huquqning ikkita falsafasi bordek tuyuladi: biri faylasuflar tomonidan, ikkinchisi huquqshunoslar tomonidan ishlab chiqilgan. Huquq falsafasining birinchi negizi huquq muammolarining umumiy falsafiy rivojlanishi hisoblansa, ikkinchi asos huquqning amaliy muammolarini hal qilish bilan bog'liqdir. Shunday qilib, huquq falsafasi yuqori darajadagi nazariy tadqiqotlarni amaliy huquqiy muammolarni hal qilish imkoniyatini birlashtirgan yagona ilmiy va akademik fandır.

Huquq faoliyati va rivojlanishining tarixiy shakllarining xilma-xilligidan biz faqat g'oyalar, nazariyalar va normalarning qisman tizimlariga e'tibor qaratamiz. Shu munosabat bilan huquq ontologiyasini shakllantirishning to'rtta asosiy yondashuvi mavjud:

- tabiiy huquq;
- pozitivist;
- sotsiologik;
- libertar huquqiydir.

XULOSA

Huquq falsafasi yo'nalishlarining farqiga qaramay (ularning ular huquqning turli tushunchalariga asoslanadi), ularni huquq va huquqni farqlash fakti birlashtiradi. Qonunni qabul qilishda o'zboshimchalik ehtimoliga yo'l qo'yadigan siyosiy xarakterga ega bo'lgan inson tomonidan yaratilgan hodisa sifatida qaraladi. Huquq ob'ektiv hodisa bo'lib, tabiiy (tabiiy, ilohiy, ma'naviy va hokazo) yo'l bilan vujudga keladi. Tabiiy-huquqiy yondashuvning yana bir muhim pozitsiyasi shundan kelib chiqadi: tabiiy, qonuniy huquqni bilish nuqtai nazaridan huquq mazmunini tanqidiy baholash. Shunday qilib, zamonaviy tabiiy-huquqiy tafakkur o'zining aksiologik shaklidir

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. Тошкент: Ўзбекистон. 2020. Б 117.
2. Нерсесянц В.С. Философия права. Москва., 2016.
3. www.lex.uz. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 9 январдаги "Жамиятда ҳуқуқий онг ва ҳуқуқий маданиятни юксалтириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида"ги ПФ-5618-сон Фармони.